

Acta Medicinae et Sociologica (2025)
Vol.16. No.40. (132-153)

doi:

<https://doi.org/10.19055/ams.2025.08/01/5>

UNIVERSITY OF
DEBRECEN
FACULTY OF
HEALTH SCIENCES
NYÍREGYHÁZA

A lakhatási mobilitás hatása hátrányos helyzetű családok életmódjára

Csekk János¹, R. Fedor Anita²

¹PhD hallgató, DE GTK Gazdálkodás- és Szervezéstudományok DI, Kutatóhely: DE ETK Szociális és Társadalomtudományi Intézet, 4400 Nyíregyháza, Sóstói út 2-4., [ORCID iD: 0009-0008-2450-3469](https://orcid.org/0009-0008-2450-3469)

²egyetemi tanár, általános és tudományos dékánhelyettes, intézetigazgató, Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar, Szociális és Társadalomtudományi Intézet, Társadalomtudományi és Szociális Munka Tanszék. 4400 Nyíregyháza, Sóstói út 2-4., [ORCID iD: 0000-0002-7837-7006](https://orcid.org/0000-0002-7837-7006)

INFO

Csekk János
janos.csekk@gmail.com

Keywords

integration program,
housing mobility,
lifestyle,
disadvantaged,
settlement

ABSTRACT

Abstract: In our research, we examined the impact of an integration program for catch-up purposes in a small settlement, which also provides housing mobility, on the lifestyle of the disadvantaged families affected by the intervention. During the interview research supplemented by document analysis, dimensions that determine lifestyle we were examined, such as the physical characteristics of the apartment, income situation, labor market situation, attitude to education, health status, and mental state. Based on the results, we found a positive correlation in several examined dimensions between the lifestyle change of the families involved in the research and moving out of the segregated area. At the same time, it can also be stated that housing mobility implemented within the framework of the catch-up project may not be able to have the expected effect and achieve the set goal in itself.

Kulcsszavak

integrációs program,
lakhatási mobilitás,
életmód,
hátrányos helyzet,
szegregátum

Absztrakt: Kutatásunkban azt vizsgáltuk, hogy egy kistelepülésen megvalósított lakhatási mobilitást is biztosító felzárkózási célú integrációs program, milyen hatással van a beavatkozással érintett hátrányos helyzetű családok életmódjára. A dokumentumelemzéssel kiegészített interjúk kutatás során az életmódot meghatározó olyan dimenziók vizsgálata történt, mint a lakás fizikai jellemzői, jövedelmi helyzet, munkaerő-piaci státusz, oktatással kapcsolatos attitűd, egészségi állapot, mentális állapot. Az eredmények alapján több vizsgált dimenzió vonatkozásában pozitív összefüggést találtunk a kutatásba bevont családok életmódváltozása és a szegregátumból való kiköltözés között. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a felzárkózási projekt részeként megvalósult lakhatási mobilitás önmagában nem biztos, hogy ki tudja váltani az elvárt hatást és el tudja érni a kitűzött célt.

Beérkezett: 2025.03.24.

Bírálat: 2025.04.14.

Elfogadva: 2025.04.20.

Bevezetés

A szegregátumokban élő, hátrányos helyzetű és/vagy roma származású emberek életminőség-javítása, gazdasági aktivitásuk növelése, munkaerő-piaci státuszuk erősítése kiemelt társadalom-, szak- és gazdaságpolitikai cél, amit hazai és Unió stratégiai dokumentumok is megfogalmaznak (lásd: MNTFS I. és II., MNTFS 2030, A nemzeti romaintegrációs stratégiák uniós keretrendszere 2020, EU roma keretstratégia az egyenlőség, a befogadás és a részvétel megvalósulásáért 2020-2030). Ehhez az elmúlt években milliárdos nagyságrendű európai uniós és hazai forrást rendelt a kormány, többek között az ún. komplex telepprogramokon keresztül, hogy az ebben megvalósítható tevékenységek és beavatkozások megakadályozzák, vagy ha már kialakult, akkor visszafordítsák az érintett csoportok társadalmi és gazdasági deprivációját. Ezzel – az elképzelések szerint – megakadályozható, megszüntethető, de legalábbis csökkenthető a társadalom vertikális széttöredezettsége, vagyis a mélyszegénységben élők és a társadalom többi tagja közötti egyenlőtlenségek.

Az említett programokban lehetősége nyílt nem városi jogállású településeknek olyan komplex felzárkózási beavatkozások megvalósítására, amelynek egyik komponense humán fejlesztések biztosításával (például szocializációs, motivációs, kompetenciafejlesztő és szakmai képzések) járult hozzá a felzárkózás elősegítéséhez, míg a másik programrész a lakhatási mobilitás megvalósításán keresztül segíti elő a társadalmi integrációt. Ez utóbbi programrésszel megvalósíthatóvá vált a marginalizált közösségek – a célcsoport – többségi társadalomba történő fizikai integrációja is, párhuzamosan egy deszegregációs folyamat elindításával, megerősítésével, hiszen a szociális bérlakások kialakítására csak integrált településrészen (vagy olyan területen, ahol biztosítható a szegregátum kapcsolódása az integrált lakókörnyezethez) volt lehetőség. Emellett a szegregátumokból kiköltözőknek biztosított jobb lakhatási körülmények által lehetővé vált egy lépcsőzetes mobilizációval megvalósított társadalmi és fizikai integráció, ami – a szakpolitikai várakozások szerint – hozzájárul a költözésben érintett családok egzisztenciájának, munkaerő-piaci helyzetének javulásához. Ez utóbbi azt a célt szolgálja, hogy az aktív korú népesség minél nagyobb számban legyen jelen az elsődleges munkaerő-piacon és ezáltal jusson több, vagy egyre több aktív jövedelemhez. Ez erősíti az ország gazdasági erejét és versenyképességét, miközben csökkenti a szükséges szociális transzferek

mértékét. Emellett a társadalom egyes tagjainak, csoportjainak munkaerő-piaci szerepe, státusza, aktivitása és részvételi hajlandósága nem csak a nemzet gazdaságának működőképességéhez járul hozzá, hanem erősíti a társadalmi kohéziót is.

Elméleti háttér és korábbi szegregátum kutatások

Az ezredforduló után egyre több olyan munkaerő-piaci kutatás jelent meg, amelyekben a kutatók a hátrányos helyzetű csoportok és területek vizsgálata mellett (Bank, Rudl és Tésits 2003) arra a kérdésre is keresték a választ, hogy milyen okok állnak a hátrányos helyzet mögött, illetve milyen megoldásokat alkalmaznának e csoportok helyzetének javítására. A hazai romakutatók többsége egyértelműen a magyarországi roma társadalmat tekintik a rendszerváltás igazi veszteseinek, társadalmi és gazdasági szempontból egyaránt. A rendszerváltás okozta gazdasági átalakulás során (az ipar válsága, leépülése, nagyüzemek eltűnése) ugyanis az alacsony iskolai végzettségű, főként betanított munkát végző hátrányos helyzetű – zömében roma – munkavállalók kiszorultak a munkaerőpiacról és a megváltozott foglalkoztatás-szerkezetébe nem tudtak vissza-, illetve beilleszkedni. (Kertesi 2000; Ladányi 2005; Kertesi 2005). A roma lakosság munkaerő-piaci esélyeit negatívan befolyásolja az érintetteknek a társadalom átlagához viszonyított szerzett és elsajátított tudásának alacsony szintje (Őry 2005), és az őket érő negatív diszkrimináció. A hátrányos megkülönböztetéssel az Alkotmányos és törvényi tilalom (lásd: Magyarország Alkotmánya és az egyenlő bánásmódról szóló 2003. évi CXXV. törvény) ellenére mégis találkoznak a munkavállalók, ami leggyakrabban az iskolai végzettséggel, negyedik leggyakrabban pedig a származással függ össze (Dajnoki és Balázs-Földi 2016). A roma munkavállalóknál pedig ezek sokszor együttesen vannak jelen és a diszkrimináció is hatást gyakorol arra, hogy a Galasi és Sík (1979) alapján primer és szekunder szegmensre osztható munkaerőpiacon a szekunder csoportba tartozók munkaerő-piaci helyzet jóval bizonytalanabban és nehezebben találnak állást (R. Fedor, Zakor-Broda és V. Balla 2022) és megjelennek a prekariátus létforma jellemzői, mint a bizonytalan jövedelmi helyzet, a gyakori munkahelyváltás, az ingatag munkavállalási aspektusok, és nehezen, vagy nem tervezhető életpálya modell és jövőkép (Standing 2012; R. Fedor 2021). Ezzel a jelenséggel egyértelműen találkozhatunk a szegregátumokban élő hátrányos helyzetű emberek körében is, amely

szegregátumokból Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében 261 található 133 településen, ami a vármegye településeinek 58,1%-át teszi ki. Ez régiós szinten is jelentős, hiszen az Észak-Alföldi Régióban 425 szegregátumot regisztráltak, 204 településen, vagyis a régió összes szegregátumának 61,4% koncentrálódik a kutatás vármegyéjében és az összes érintett település 65,2% itt található (Domokos és Herczeg 2010).

A kutatások rámutatnak, hogy a szegregátumokban élők, valamint a romák, mint hátrányos helyzetűek foglalkoztatása jóval elmarad a máshol élőkhez és a nem romákhoz képest (R. Fedor és Lácza 2021; R. Fedor és Balla 2019; R. Fedor, Zakor-Broda és V. Balla 2022), ami jelentős kihatással van az érintettek jövedelmi helyzetére is. A telepeken, telepszerű környezetben élők átlagjövedelme ugyanis jelentősen elmarad az országos átlagjövedelemtől, és sokszor megjelennek a fél-legális, illegális jövedelemszerző tevékenységek is. A nem megfelelő jövedelmek miatt pedig a közüzemi díjak fizetésénél sok esetben jelentkezik elmaradás és a megkérdezettek kétharmada csak komoly nehézségek árán tud kijönni a rendelkezésükre álló jövedelemből (Fábián és Takács 2019; Fábián 2022). Az alacsony, nem elégséges jövedelem kihatással van a szegregátumokban, telepszerű környezetben élő hátrányos helyzetűek – köztük a felülreprezentált romák – életkörülményeire is. A lakásfeltételeik és életkörülményeik jelentősen elmaradnak a többségi társadalomban tapasztaltaktól, így pl. nagyobb a zsúfoltság, rossz minőségű a lakás, nincs megfelelő ivóvíz, áram és fűtés (Bernát 2014; Hegedűs és Horváth 2013; Átol, Bozsik és munkatársai 2017; Szoboszlai 2019; Szoboszlai 2022).

A munkaerő-piaci státusz összefüggése az iskolai végzettséggel is vitathatatlan, hiszen maguk a telepeken élők is úgy ítélik meg, hogy az utóbbi nagyban befolyásolja az előbbi, mindez pedig jelentős hatással van az élet- és lakhatási körülményekre (Balogh 2019). Ennek ellenére a szegregátumokban élők többsége csak általános iskolai végzettséggel rendelkezik, és összességében is sokan közülük kifejezetten alacsony iskolai végzettségűek (Móré, Stomp és R. Fedor 2022). Ezen eredményekhez az is hozzájárul, hogy a roma gyerekeket a családjuk nem kellően motiválja a tanulásra, továbbtanulásra, nem kapnak megfelelő mintát a környezetükből (Liskó 2002). A roma népesség és a telepi körülmények között élők között emellett magas azoknak az aránya, akik valamilyen betegségben szenvednek, egészségtelenül táplálkoznak, rossznak ítélik meg egészségi állapotukat, nem vesznek részt egészségmegőrző programokon (Babusik 2004; J. Erdei és Takács 2019; Libicki és R. Fedor 2022). A szociális és gazdasági helyzet, vagy a leszakadás

szubjektív megélése pedig a depresszív lelkiállapoton keresztül tovább növeli a megbetegedési arányokat és a nem megfelelő lakáskörülmények komoly pszichés terhelést eredményezhetnek, ami mentális zavarokhoz, a mentális egészség romlásához vezet (Puskás, Kormos-Krakkó és munkatársai 2020).

Az eredmények és megállapítások alátámasztják, hogy szükség van a felzárkózási célú társadalmi integrációs programokra, azonban ezek hatékonyságának vizsgálata is legalább ennyire fontos, hogy a fejlesztések irányát, intenzitását és módját a legmegfelelőbbben lehessen paraméterezni.

Anyag és módszer

A kutatás során egy olyan Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei település szegregátumából kiköltözők életmód változását vizsgáltuk, amely településen a legutóbbi Uniós költségvetési időszakban valósítottak meg komplex telepprogramot, infrastrukturális- és humánfejlesztésekkel.

A szegregátumokkal, az azokban élőkkel és az ő lakáskörülményeikkel, jövedelmi helyzetükkel, különböző rizikómagatartásukkal, vagy oktatási helyzetükkel több kutatás is foglalkozik, ám ezek többségében egy „statikus helyzetet”, az érintettek aktuális élethelyzetét, életmódját, gazdasági, társadalmi, szociális attribútumait írják le. Jelen kutatás azonban azt vizsgálta, hogy a szegregátumból való kiköltözés a szociális bérlakásokba hogyan befolyásolta az érintett családok életmódját? A lakhatási mobilitás milyen hatással volt az érintett háztartások felnőtt tagjainak munkaerő-piaci státuszára, aktivitására, és háztartások jövedelmi helyzetére, és ezek között milyen összefüggés mutatható ki?

A kutatás során öt olyan család életmódváltozását vizsgáltuk, akik a település egyik szegregátumában megvalósított komplex telepprogramjában, lakhatási mobilitással is érintettek voltak. A kutatási terület földrajzi, fizikai lehatároltsága és az elemzési egység miatt olyan kvalitatív módszert választottunk, ami egy szűkebb kutatási témáról gazdagabb adatokat szolgáltat, és az eredményekben megjelennek a résztvevők saját értelmezései, fogalmai (Hajdu 2018). A primer adatgyűjtés módszereként az interjút választottuk, ami félig strukturált volt. Ez a módszer biztosította az interjúalanyokhoz való nagyobb fokú alkalmazkodás lehetőségét és a kérdőívnél kötetlenebb formája lehetővé tette, hogy akár a vizsgálat szempontjából elsőre marginálisnak tűnő témát is jobban megismerjünk, és interperszonális volta miatt azonnali lehetőséget biztosított a visszacsatolásra.

Az interjúk során – amelyek az érintettekkel a saját bérlakásaikban készültek, hogy ezzel is biztosítsuk az alanyok fesztelenségét, komfortérzetét és megelőzzük a szorongásukat – a változásokat a következő dimenziók vonatkozásában vizsgáltuk: a lakás fizikai jellemzői, jövedelmi helyzet, munkaerő-piaci státusz, oktatással kapcsolatos attitűd, egészségi állapot, mentális állapot. Az interjúk elemzése a tartalomelemzés módszerével történt.

Az interjút szekunder kutatásként dokumentumelemzés egészítette ki, ami egy olcsó, gyors, könnyen megismételhető módszer és nem igényel sem nagy stábot, sem különösebb felkészültséget. A kutatás során azok a települési és projektdokumentumok elemzése történt meg, amelyek vizsgálata szükséges a projekt megvalósítása, a kitűzött célok és a várt eredmények meghatározása szempontjából, hogy az interjúk során feltárt eredmények elemzésével ezekre is reflektálni lehessen. A dokumentumelemzés során meghatározott kulcsszavak (pl. szegregátum, hátrányos helyzet, roma, gyermek, foglalkoztatás, lakhatás) figyelembevétele mellett vizsgáltuk a projektekhez kapcsolódó stratégiai és megalapozó dokumentumokat, hogy kiderüljön, a felmerülő problémák azonosítása hogyan történt, ezekre milyen beavatkozásokat terveztek a településen, és milyen változásokat vártak ezek eredményeként.

Eredmények

A lakhatási mobilitást biztosító projekt megalapozó dokumentumainak elemzése

A szegregációval összefüggő problémák és ezek kezelésének szükségessége, arra alkalmas intézkedésekkel, már a település 2017-ben felülvizsgált, stratégiai dokumentumnak is tekinthető, Helyi Esélyegyenlőségi Programban is megjelennek. Látható, hogy a szegregátumokban olyan, a társadalmi leszakadást megtestesítő és erősítő folyamatok indultak el és zajlottak, amelyeket az önkormányzat önerőből nem képes megállítani és kezelni, ezért szükség volt olyan „külső forrásból” biztosított program megvalósítására, ami biztosítani tudja ezt. A beazonosított szegregátumok (2 db) esetében látszik, hogy az 1. számú szegregátumban a település lakosságának kb. 10%-a él, akik közül legtöbben a 15-59-éves korosztályba tartoznak és legnagyobb számban legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkeznek. A területen magas a munkanélküliek aránya és alacsony a rendszeres munka-jövedelemmel rendelkező családok száma.

Az önkormányzat elsődleges célja ezért a helyi szegregátumokban élő családok életminőségének javítása, egyrészt a fizikai környezet megújításával - különös tekintettel lakhatási feltételekre és a közösségi terekre -, másrészt tréningekkel, képzési programokkal szeretnék elérni, hogy az ott élők lehetőséget kapjanak az elsődleges munkaerőpiacra való visszatéréshez. Ennek előmozdítása érdekében intézkedésként fogalmazták meg, hogy pályázatot nyújtanak be az EFOP 1.6.2-16 és az EFOP 2.4.1 kódszámú pályázatokra, hogy a szegregált lakókörnyezetben, mélyszegénységben élő, hátrányos helyzetű emberek társadalmi felzárkózását és integrációját elősegítsék (a pályázatok az 1. szegregátumot határozták meg célterületként).

Ennek megfelelően a humán fejlesztésekre lehetőséget biztosító projekt ághoz (EFOP-1.6.2.) kapcsolódó Közösségi Beavatkozási Terv szerint olyan egymásra épülő, komplex szolgáltatásfejlesztési elemeket akartak megvalósítani, amelyek a fenti célokkal összhangban elősegítik a település kiválasztott szegregátumában lakó, hátrányos helyzetű, mélyszegénységben élő, szociális és anyagi gondokkal küzdő, alacsony iskolai végzettségű lakosainak társadalmi felzárkózását és a település életébe történő beintegrálását. Azt már a pályázati felhívás előírta, hogy ezen célok eléréséhez kötelező volt a projekt egész ideje alatt jelenlét alapú szociális munkát folytatni, ami biztosította a telepen élő célcsoport felkészítését illetve bevonását a megvalósításba, amit helyi diagnózis alapján kellett előkészíteni. A folyamatos szociális munkás jelenléttel biztosítani lehetett a kölcsönös bizalomépítést, kapcsolatteremtést a szegregátumban élőkkel, illetve könnyebb volt a helyi szereplők bevonása, aktivizálása is. A telep és a családok életének is csak ezzel a fajta szociális munkával lehet aktív résztvevőjévé válni, ugyanis az állandó jelenlét garantálja a bizalmat és az elfogadást (Farkas 2014), hogy settlement szemlélettel lehessen gondoskodni az egyénről, a családról és a közösségről egyaránt (Hilscher 1990). A projektben megfogalmazott célok elérését többek között olyan soft elemek segítették, mint a célcsoportnak biztosított szakmai képzések, pénzügyi-, jogi-, életvezetési-, pszichológiai tanácsadás, szabadidős- és közösségi rendezvények. Az EFOP-1.6.2-es projekt részeként több mint 41 hónapig volt biztosított a településen a jelenlét alapú szociális munka, ami a szociális bérlakások megépítését biztosító projekt ág kezdetét megelőzve, már az infrastrukturális fejlesztések kezdetétől hozzájárult a befogadó környezet elfogadó attitűdjét is erősíteni, amellett, hogy a célcsoportot is végigkísérte a folyamaton. Ez utóbbi tevékenység során igyekeztek felkészíteni a lehetséges

pályázókat a kiköltözésre, majd a humán projekt befejezéséig a költözést követően is biztosított volt a szakmai támogatás.

Az infrastrukturális ágon a projekt célja volt többek között, hogy a célterületen élő roma és nem roma lakosság társadalmi integrációja erősödjön a szegregátum rehabilitálásával és önkormányzati tulajdonú szociális lakásállomány létrehozásával. A Lakhatási Beavatkozási Tervben foglaltak szerint a szociális bérlakások kialakítása hozzájárul a marginalizált közösségeknek a többségi társadalomba történő fizikai és társadalmi integrációjához. Emellett a szociális bérlakások létrehozásával a lakhatási mobilizációt támogatva akartak deszegregációs folyamatokat elindítani, erősíteni. A dokumentum alapján erre azért is szükség volt, mert a lakók életminőségére, lehetőségeire és személyiségére egyaránt hatással vannak a nem megfelelő lakáskörülmények és ebben csak úgy lehet javulást elérni, hogy javítani kell a lakáskörülményeken és/vagy biztosítani kell annak lehetőségét, hogy az érintettek – mivel arra önállóan nem képesek – megfelelő segítségnyújtás mellett változtatni tudjanak azokon. Ez a változás a várakozások szerint pozitívan hat és javíthatja az egyének szociális, társadalmi, egzisztenciális mentális és egészségi állapotát.

Az átköltöző családok kiválasztását biztosító települési pályázatból megismerhető, hogy a település önkormányzata, a szociális munkásokkal közösen, milyen feltételek mentén határozta meg a kiválasztási elemeket. Ezek a kritériumok biztosították az objektív kiválasztást, közben pedig a pályázókat is motiválta arra, hogy végiggondolják, megfelelnek-e, meg tudnak/akarnak-e felelni a feltételeknek, elvárásoknak. Ez a fajta „önismereti” végiggondolás kellő motivációs alapot teremtett egy hosszabb távú fejlődéshez, ami a továbblépést biztosíthatja. A feltételek között szerepelt pl. hogy csak azok a célterületen lakó személyek nyújthattak be kérelmet, akik részt vettek a humánfejlesztésekben és az együttműködést továbbra is vállalták, amivel biztosítható volt, hogy az átköltözés előtt és után is részt vesznek azokban a fejlesztésekben, amelyek az új lakásba költözéshez szükséges szociális és mentális kompetenciákat fejlesztik, erősítik. Az iskolai végzettség meghatározása – ahogy arra korábban utaltunk – összefügg a munkaerő-piaci lehetőségek skálázásával és a várható jövedelmi viszonyokkal, ami a megállapított lakbér, valamint a lakásfenntartással kapcsolatos költségek fedezetét hivatott biztosítani. A fizetőképesség biztosítását szolgálta az a kitétel is, hogy a pályázóknak nem lehetett közüzemi, vagy helyi adó- és díjtartozása, és vállalni kellett, hogy védett fogyasztóként költöznek a lakásba,

megelőzve ezzel az eladósodás veszélyét. A pályázóknak vállalniuk kellett, hogy – amennyiben vannak – a gyermekeiket rendszeresen járatják óvodába és/vagy iskolába, amivel ilyen módon is hatni tudtak a korai iskolaelhagyás, lemorzsolódás megelőzésére. Meghatározó volt még a pályázók családjában az egy főre eső jövedelem, amit külön sávonként súlyoztak, továbbá a pályázóknak és a velük együtt költözőknek nem lehetett a tulajdonában, vagy hasznélvezeti jogában az ország területén található lakhatásra alkalmas ingatlan. Emellett bizonyos feltételek teljesülése előnyt jelentett, így pl. ha a pályázók egyedül neveltek gyermeke(ke)t, akik két vagy több gyermeket neveltek, akik a vele költöző családjukban súlyosan fogyatékos vagy tartósan beteg személyt tartottak el, a fiatal házasok, illetve akik tudták vállalni, hogy a bérleti díjat hosszabb időre előre is meg tudják fizetni. Mint látható a pályázati feltételek azon túlmenően, hogy a jelentkezők egyfajta előszűrését is biztosították, hozzájárultak ahhoz, hogy a családok még a pályázat benyújtása előtt fel tudják mérni alkalmasságukat nem csak az átköltözésre, hanem az ott történő megváltozott életmód fenntartásának biztosítására, valamint a továbblépéshez szükséges feltételek megteremtésére.

A pályáztatás eredményeként végül a jelentkező tizenegy családból ötöt választottak ki – a szociális bérlakások számának megfelelően. Azokat sem hagyták magukra, akik ekkor nem kerültek a „nyertesek” közé, hiszen továbbra is részesültek fejlesztésekben a soft projektág keretében, ami hozzásegítheti őket, hogy egy újabb lehetőség alkalmával ők is képesek legyenek egy ilyen jellegű változás hasznélvezőivé válni.

A lakhatási mobilitással érintett családokkal készített interjúk

Az átköltöző családok a korábbi lakhatási körülményeket tekintve mindannyian az új lakások által nyújtott lehetőségeknél rosszabb körülményekről számoltak be, amelyek között szerepelt például a közművek hiányossága, a nem megfelelő méretű élettér, a zsúfoltság, az egészségtelen lakáskörülmények.

Családapa 1: Az egy patkányfészek volt. Nem volt benne víz, de áram az igen, ilyen kártyás. A régi lakás már inkább hasonlított egy disznóólra, mint lakásra. Amiatt, hogy beázott és nem csak fentről, hanem lentől is, tényleg befűrtak a patkányok. És ott a kerekesszékkal sem tudtam közlekedni.

Családanya 1: *Semmi jó nem volt benne, beázott, majdnem leszakadt a mennyezet.*

Családanya 2: *Mi ugye anyukáméknál laktunk (...) hárman egy szobában a pici gyerekekkel. Nem is fértünk el (...).*

Családanya 3: *Az előző lakásban csak két szoba volt és (...) az egy sokkal régebbi ház volt és ez meg is látszott rajta, az állapotán.*

Családanya 4: *Az előző lakás a férjem szüleinek a három szobás háza volt és abban laktunk három család, összesen tízen. Nem volt fürdőszoba, úgyhogy műanyag kádban, lavórban tisztálkodtunk. Mi egy 12 m²-es szobában voltunk négyen és itt ettünk, fürödtünk, aludtunk (...). Mivel a családban nagyon sok volt a konfliktus, így inkább a közös helyiségekbe (...) nem is mentünk (...) és egész nap a szobában voltunk bent. Kályhával fűtöttünk, amihez mi vettük a fát (...), mert akinek kisgyereke van, az vesz fát, meg az fizeti az áramot, meg a vizet, mert neki muszáj (...). Aztán volt, hogy a szomszédok ellopták, elhordták a fát, amit vettünk.*

Családanya 5: *A szüleimnél éltünk, mi a picivel egy szobában (...) de az a kis hely nem elég egy családnak.*

Az átköltözés motivációjaként alapvetően a jobb lakhatási körülmények biztosítását és megélését említhetjük, amibe a zsúfoltság csökkentése is beleértendő, de volt, akinél a rokonaihoz való közelebb kerülés volt a fő motiváció, mert korábbi lakóhelyükön nem volt segítségük és megfelelő szociális kapcsolati rendszerük sem.

Családanya 1: *Egy szobakonyhában éltünk négyen a gyerekekkel. Itt mindenkinek van külön szobája (...).*

Családanya 2: *Hiába anyáékról van szó, azért mivel mi már egy külön család vagyunk, úgyis lettek volna feszültségek, hogy nem egyformán élünk, gondolkodunk. És azt akartuk, hogy (...) így lehessünk egy család, nem úgy, hogy még nagymama, nagypapa meg mindenki ott van.*

Családanya 3: *Ott egyedül voltam és nem boldogultam, itt meg minden és mindenki itt van közel, de főleg az a legjobb, hogy a család itt van.*

Családanya 4: *Mindenképp költözni akartunk, mert nagyon sokan voltunk és sok volt a konfliktus a családok között, (...), meg ki is használták, hogy mi ott vagyunk a 2 gyerekekkel. Meg nem volt normális, hogy a nyolc éves gyerek még mindig velünk alszik egy ágyban, mert másképp nem fértünk, vagy ha mi felnőttek tisztálkodni akartunk, akkor vagy ki kellett küldeni a gyerekeket, vagy megvárni, míg elalszanak (...).*

Családapa 5: *Közel maradhatott a párom a családjához, mert nagyon ragaszkodik az anyjához meg a testvéreihez, de mégis külön vagyunk. Ha kell, segítjük egymást, de nem vagyunk folyton együtt, mert (...) abból úgylis csak a feszültség van.*

A lakásfenntartás költségeit többnyire aktív jövedelemből fedezik a családok, azonban az egyik helyen az interjúkészítés körüli átmeneti időszakban csak a családfő passzív jövedelme volt az egyetlen bevételi forrás, mert a családanya otthagyta korábbi munkahelyét és még nem tudott ismét elhelyezkedni. A jövedelmi helyzet változása ebben az esetben negatívnak mondható, ez a változás ugyanakkor nem áll összefüggésben a lakhatási körülményeik megváltozásával.

Egy kivétellel a családok úgy nyilatkoztak, hogy a jelenlegi lakás fenntartási költségei magasabbak, mint ahol korábban laktak, azonban az új lakás biztosította lehetőségek egyértelműen megéri ezt a különbséget, és azt a pénzt korábban is elköltötték, ahogy sok esetben fogalmaztak „rosszabb dolgokra”. Ezzel együtt a jövedelmi helyzetük nem feltétlenül lett rosszabb, hiszen a bevételeik is együtt tudtak nőni a kiadásaikkal, sőt vannak olyan családok, akiknek ez pozitív irányba mozdult el, bár a változás nem minden esetben a lakhatási körülmények változásával függ össze.

Családapa 1: *Több a kiadás, de sokkal jobbak is a körülmények. Elment az akkor is másra, ugyanúgy. Most meg például mindenhol egyforma meleg van (...).*

Családapa 2: *(...) úgy vagyunk vele, hogy a rezsit mindenhová visszük magunkkal (...). Így meg itt vagyunk magunknak és több a hely, nyugalom van (...). Úgyhogy a kényelem simán megéri azt a kis többletet.*

Családanya 3: *Kiadás a másik lakásnál is volt, itt pedig nem annyival több, mint amennyivel jobb ez a lakás.*

Családapa 4: *Még úgylis jobb a jövedelmi helyzetünk, hogy itt olyan „luxus” dolgokat is fizetünk, mint kábel tv, internet. Az előző lakásban mi fizettük három család rezsijét, ami sokkal megterhelőbb volt, mint az, hogy csak a magunkét kell fizetni. Úgyhogy az, hogy ebben a jobb körülményekben élünk még kevesebbe is kerül, mint a korábbi.*

Családanya 5: *Ez a lakás többbe kerül, mintha ott maradtunk volna anyáéknál, de itt az egész a miénk.*

A családok gazdasági aktivitása nem változott jelentősen a tekintetben, hogy a kutatás idején is közel ugyanannyian dolgoznak a családokban, mint az átköltözéskor – kivéve az egyik családanyát. Ugyanakkor van, aki azóta munkavállalóból egyéni vállalkozó lett, sőt már ő maga is munkáltató, van, aki a közfoglalkoztatásból át tudott lépni az elsődleges munkaerőpiacra, vagy az álláskeresői státusza helyett már közfoglalkoztatási program keretében dolgozik. Így a családokban a dolgozók a többféle foglalkoztatási formán belül is több területen dolgoznak; faipar, közösségi szolgáltatás, takarítás (idősek otthona, gyermekotthon), építőipar.

Családapa 2: *Mindketten dolgozunk, úgyhogy ki tudjuk fizetni a lakás költségeit. Sőt mióta vállalkozó lettem még kicsit több is jut másra. Meg amikor beköltöztünk akkor (feleség neve) csak a gyerek után kapta a pénzt, de utána ő is beállt dolgozni közfoglalkoztatottként a mosodába.*

Családanya 3: *Most nem rég óta én is visszamentem dolgozni, mert addig a gyerekekkel voltam itthon. Igaz csak közfoglalkoztatás, de azért ez is több, mint amennyit itthon kaptam. A férjem meg ugyanúgy vállalkozóként dolgozott a költözés előtt, mint most.*

Családanya 4: *Korábban is mindketten dolgoztunk a férjemmel, de akkor én még közmunkásként, viszont (...) most már rendesen dolgozok. Meg korábban is elmentem ilyen idénymunkákra is (...) a férjem meg folyamatosan az építőiparban dolgozik (...).*

Családanya 5: *A beköltözéskor már volt egy ovis gyerekem és vártuk a másodikat, úgyhogy én itthon voltam akkor is és most is itthon vagyok a kisebbel. De a párom dolgozik és tervezzük a következő babát.*

Az átköltözés gyermekekre gyakorolt hatása minden esetben pozitív, hiszen ahol iskolás gyermek van, ott javult az iskolai teljesítmény, az óvodás korúak esetében jól tesz a gyermeknek, hogy otthon is nagyobb a mozgástér, illetve hogy saját gyerekszoba biztosítható, és van, akinek az átköltözés konkrét szociális képességfejlődést eredményezett.

Családanya 1: *Azért az sokkal jobb, hogy (gyermek neve) itt be tud menni a szobájába és tud tanulni, nem pedig itt zajongunk körülötte, meg szól a tv, stb. Korábban sajnos megbukott, amiben lustaság is volt, meg az, hogy otthon hiába mondtam neki, hogy üljön le tanulni, nem tudott hova. Azóta ez azért már nem fordul elő, és (...) menni akar tovább ápolónőnek.*

Családanya 2: *Jobb, hogy itt külön vagyunk, mert itt tud játszani, van elég helye még arra is, hogy kimosogja magát, meg van külön szobája, (...), nem az van, hogy ha hazajön az oviból, akkor nem tud semmit csinálni, mert nem lehet, meg nincs hozzá hely. Így még itthon is játszik és akkor az oviban sem olyan nehezen kezelhető.*

Családanya 3: (...) *a gyerekeknek van saját szobája, amiben ott vannak a játékaik. Oda be tud menni, ha akar, és tud játszani és nem zavar senkit. Ez neki is jobb, látom rajta.*

Családanya 4: *A nagybiknál nem hozott változást a költözés, mert ő mindig is nyugodt természetű és jó tanuló volt. A kicsinél viszont (...) sok mindent itt tanult meg. Például a másik lakásban csak kinti wc volt és ezért ő bilizett bent. Ezért mikor az oviban a kukát meglátta bele akart pisilni, mert azt hitte, hogy az a bili. És azt már itt tanulta meg, hogy milyen a benti wc, hogy kell lehúzni, hogy milyen a fürdőszoba, hogy kell a csapokat kinyitni, meg ilyenek. (...) A kicsin egyértelműen látszott, hogy abban a környezetben (az előző lakás) nem tud rendesen fejlődni, emiatt pszichológushoz is jártunk, mert le volt maradva, de mióta itt lakunk már utolérte a többieket.*

Családapa 5: *Nagyobb a hely, mindenki külön tud lenni. Jobb így a gyerekeknek, (...). A nagybik az oviban is nyugodtabb, hogy itthon is ki tudja játszani magát.*

A felnőttek tanulási motivációja gyakorlatilag nem változott, hiszen a többség azt mondta, hogy a lakhatási körülmények változása, vagy az ezáltal megtapasztalt jobb körülmények hosszú távú fenntartása érdekében sem érzi úgy, hogy tanulna, hogy ezzel jobb munkája lehessen. Kivételt az egyik családban az anya és egy másik családban az apa jelentett. A családanya most a takarítói állását ápolónőire akarja cserélni, amire a munkáltatója is ösztönzi, és az, hogy azzal több lesz a fizetése és akkor egy saját lakásban is tudnának a jelenleginek megfelelő körülmények között élni.

Családanya 4: *Még takarítóként dolgozok, (...) és van lehetőség, hogy ápoló legyek, csak ahhoz el kell végeznem az ápoló képzést. Ezért beiratkoztam egy tanfolyamra. Azért az csak magasabb munka meg több pénz (...). Ezzel meg még jobban tudunk majd élni, mert én is több pénzt hozok majd haza és akkor egy saját lakást is tudnánk venni, ami ugyanilyen jó lenne, mint ez. Úgyhogy ez a lakás is motivál abban, hogy tanuljak, mert akkor feljebb jutok, több pénzünk lesz, lehet saját*

lakásunk, amit szépen rendbe tudunk tenni. És soha nem akarunk már visszamenni arra a szintre ahol voltunk.

A családapa, aki egy ideje már egyéni vállalkozóként dolgozik a fuvarozáshoz szükséges jogosítványt akarja megszerezni, mert úgy a vállalkozása még eredményesebb tudna lenni és több pénzük lenne arra, hogy saját lakásba költözzenek.

Családapa 2: Folyamatosan nézem a lehetőséget, hogy lehetne valahogy egy kicsit olcsóbban megszerezni a jogosítványt egy önrakodóra, de ha nem lesz rá mód másképp, akkor összespórolom rá. Akkor (...) sokkal többet is lehetne keresni, és akkor már biztos, hogy meglenne az elég pénz, hogy egy kis hitellel vegyünk egy ilyen házat, mert én már ettől rosszabba nem viszem a családom.

Konkrét egészségügyi változásokat is eredményezett az átköltözés adott család esetében, ahol a zsúfoltság és a nem megfelelő higiénias körülmények miatt a gyerekek sokkal gyakrabban voltak betegek, mint az átköltözést követően. A krónikus betegségekre (pl. magas vérnyomás) nem volt hatással az átköltözés, ugyanakkor a mentális és lelki egészség javulásáról több esetben is beszámoltak a családok.

Családapa 1: Itt azért tudok rendesen közlekedni a kerekes székekkel és magamat is könnyebben ellátom (...) és nekem is jobb a lelkemnek.

Családapa 2: (...) vannak azért az embernek nehezebb napjai, olyankor úgyis elkerülhetetlen a konfliktus. (...) aki nagyon úgy érzi, az elvonul, megnyugszik, megpihen és ez azért sokkal jobb.

Családanya 2: Az a gyerekre is áthat, ha valami feszültség van, akár a szülei között, vagy mondjuk a szülőknek a nagyszülőkkel (...) így meg tudjuk, hogy ő nyugodtan van és nekünk ez a legfontosabb.

Családanya 3: Sokkal jobb így, hogy közelebb van a család, és nem vagyok úgy egyedül (...). Nekem erre szükségem van (...).

Családanya 4: Nekünk sokat voltak betegek a gyerekek, (...) mert a sok ember miatt sok volt a kosz, nem volt rendes lehetőség a tisztálkodásra, meg ha valaki beteg lett, akkor biztos, hogy a gyerekek is elkapták. Itt meg tisztább körülmények között vagyunk (...) úgyhogy nem is betegeskednek annyit a gyerekek. Meg itt (...) sokkal nyugodtabban tudunk élni és megszűnt a zsúfoltság, amiből a legtöbb feszültség adódott.

Családanya 5: *Anyukáméknál elég beteges volt a gyerek, amiben benne volt az is, hogy kisebb is volt, meg az is, hogy ott azért csak többen voltunk és könnyebben elkapott mindent, de itt ez ritkább.*

Az új lakókörnyezetbe – új utca, új szomszédok – minden család könnyen be tudott illeszkedni, bár az elfogadás egy-két esetben hosszabb folyamat volt, ami az előítéletből, a másik „nem ismeretéből” fakadt.

Családapa 2: *A beilleszkedéssel nem volt semmi gond. Ismerjük egymást ezer éve. Nem úgy, hogy szomszédok voltunk, de itt lakunk egy faluban, úgyhogy tudjuk ki-kicsoda és nem volt ebből semmi gond, se a mi részünkről, se az itt lakók oldaláról.*

Családanya 3: *Azt mondták a szomszédok örültek, hogy mi jöttünk ide (...), úgyhogy ebben semmi nehézség nem volt. Inkább azt mondanám, hogy segített minket mindenki, hogy hamar megszokjuk az új helyet.*

Családapa 4: *Itt a szembe szomszédok egy darabig nem is köszöntek nekünk, még akkor sem, ha mi köszöntünk, de ez már nem így van. Most már velük is jóban vagyunk. Mondták, hogy attól tartottak, hogy majd mindig jönnek ide hozzánk sokan és majd itt fogunk hangoskodni, bulizni és ők meg már öregek ehhez. De az eltelt időben megtapasztalták, hogy mi is rendes, dolgozó emberek vagyunk, akik reggel elviszik a gyerekeket óvodába, iskolába, aztán dolgozunk egész nap rendesen, mint mások és úgy élünk, mint bárki. A többi szomszédal az első perctől jóban vagyunk és azt mondták örültek nekünk. Bár azt is hozzátették, hogy rosszabbra számítottak, mert azt hitték majd lopni fogunk, meg zenélni, bulizni, de nem ilyenek vagyunk.*

Családapa 5: *Amikor ideköltöztünk az egyik szomszéd ezt nem fogadta könnyen, de azért, mert azt hitte, hogy majd fogunk itt kötekedni, meg ilyesmi, de idővel látta, hogy semmi baj nincs velünk, úgyhogy mostanra megszoktuk egymást.*

Vannak családok, akik elkezdtek gondolkodni a szociális bérlakásból való továbblépés lehetőségén, amihez minden ilyen esetben a CSOK-ot is szeretnék kihasználni. A továbblépés motivációja alapvetően kettős; egyrészt tudják, hogy ezekben a lakásokban nem maradhatnak örökre, másrészt szeretnék is, ha inkább saját tulajdonban élhetnének, amit ugyanakkor már mindenki legalább ilyen komfortosnak akar, mint a jelenlegi lakás. Megítélésük szerint ehhez már minden téren felkészültek és tudatában vannak, hogy nekik is tenniük kell

azért, hogy ezt biztosítani tudják, vagyis a lakókörnyezet változás formálta a viselkedésüket és a gondolkodásukat is.

Családapa 1: *Tudjuk, hogy ez a lakás nem a mienk és jó volna, ha lenne egy sajátunk, amibe ugyanígy elférünk, meg én is tudok mozogni a kerekesszékekkel, de ez nem olcsó. (...) szoktunk azon gondolkodni, meg beszélgetni, hogy tudnánk mégis egy sajátba költözni (...), keressük a megoldást.*

Családanya 2: *Ami nem a miénk, az nem a miénk. (...) már néztük, hogy a CSOK-ot hogy tudnánk igénybe venni, hogy majd egy sajátba költözhessünk.*

Családapa 2: *Látjuk azt, hogy ez a gyereknek is milyen jó, hogy ilyen nagy hely van és ez kell is. Ha a vállalkozást így tudom tovább vinni, meg (feleség neve) is tud így tovább dolgozni, akkor pénz is lenne törleszteni és élvezhetnénk mindezt a jót egy sajátban.*

Családapa 4: *Már néztünk egy házat itt a faluban, amit meg tudtunk volna venni, de jobban megvizsgálva láttam, hogy még nagyon sokat kellene rákölteni és mivel az építőiparban dolgozom, tudom, hogy az nagyon sok pénz lenne még, amit most még nem tudunk előteremteni. De azon vagyunk, hogy még jobban keressünk, (feleség neve) is azért megy majd az iskolába, és akkor már ez sem lenne akadály, hogy lépjünk még egy szintet.*

Családanya 5: *Nem gondolkodtunk azon, hogy innen elmenjünk. Jó volna, ha maradhatnánk.*

Összegzés

A szociális bérlakások jobb minősége, állapota, komfortfokozata, és az ezáltal biztosított lehetőségek minden család esetében előrelépés és pozitívan értékelik. A korábban tapasztalt zsúfoltság csökkenése, megszűnése materiális értelemben is, de sokkal inkább az interperszonális viszonyokban hozott pozitív változást, ami ugyanilyen irányban hatott az életmódjukra is. A zsúfoltság ugyanis szinte minden esetben feszültséget okozott korábban, nem csak az együtt élő családok között, hanem a családokon belül is. Ezek a feszültségek csökkentek, megszűntek az átköltözéssel, ami mindenképpen jó hatással van a családok és családtagok mentális és érzelmi állapotára. Vagyis a lakhatási körülmények és az egyének mentális egészsége közötti összefüggésben megerősíthető, hogy a megfelelő lakhatási körülmények

hozzájárulnak és jótékonyan hatnak az egyének, családok jobb mentális állapotára. Ugyanez – bár kisebb mértékben – megjelenik a biológiai egészségre gyakorolt hatás vonatkozásában is, hiszen az egészségtelen lakhatási körülmények növelik a különböző akkut betegségek kialakulásának kockázatát, így a jobb lakhatási körülmények csökkentik ezeket. Ugyanakkor a krónikus betegségek vonatkozásában a jelenlegi kutatás nem állapított meg összefüggést, de egy hosszabb időn át tartó vizsgálat ugyanazon személyek bevonásával lehetséges, hogy ugyancsak változást mutatna ki, pl. a mentális problémákból eredeztethető krónikus betegségek javulása terén, hiszen a két terület között bizonyítható összefüggés van.

A tanulási attitűdben változást két felnőtt esetében tapasztaltunk, akiknél a motiváció a kínálkozó munkahelyi előrelépés és/vagy a magasabb jövedelem jelentette. Ezt azonban erősítette az átköltözés azon hatása, hogy családjaikkal megtapasztalták a jobb életkörülmények nyújtotta előnyöket, emiatt szeretnék ezt saját erejükből is megteremteni, aminek anyagi fedezete a magasabban kvalifikált és/vagy speciálisabb ismereteket igénylő munka által biztosított több bevétel lehet, ehhez viszont még tanulni kell. A célt megfogalmazva és elérhetőnek látva azonban ez már egy vállalható út az érintett személyek számára. A gyerekek esetében ugyanakkor, ha nem is a tanulási attitűd változott, a viselkedésükre, szocializációjukra, óvodai, iskolai előmenetelükre, kompetenciafejlődésükre minden esetben pozitívan hatott az átköltözés, ami jól kiolvasható az interjúkból. Kompetenciafejlődést ugyanakkor a felnőtteknél is eredményezhet egy ilyen átköltözés, vagyis fejlesztheti az emberek, családok azon képességeit, hogy egy ilyen lakókörnyezetben tudjanak élni. Ez ugyan nem egy formális keretek között lezajló tanulás, kompetencia fejlesztés/fejlődés, mégis egyfajta informális tanulási, fejlődési folyamat.

A munkahelyi státusza több esetben változott a megkérdezett felnőtteknek, de ez a változás nem áll összefüggésben az átköltözéssel, vagyis a korábbi rosszabb munkaerő-piaci státusz nem amiatt volt, mert a szegregátumban laktak. Látens módon mégis összekapcsolódhat a két folyamat, hiszen a korábbi nem megfelelő lakhatási körülmények nem biztosítottak megfelelő lehetőséget például a regenerációra, a pihenésre sem. Így bizonyos munkakörök ellátása sokkal nehezebben, vagy egyáltalán nem vállalható, mert fáradtan nem lehet megfelelő mennyiségű és minőségű munkát végezni, ami viszont gátolja a munkahelyi előmenetelt, a magasabban kvalifikált és/vagy nagyobb felelősséggel járó munkakörök ellátását. Gondoljunk csak egy

fizikálisan, lelkiileg és szellemileg is megterhelő gyermekotthoni ápoló munkakörre, vagy egy olyan vállalkozóra, aki maga kell, hogy biztosítsa a munkát nem csak saját maga, hanem az általa foglalkoztatott emberek számára is, a vállalkozással járó egyéb tevékenységek kontrollálása mellett. Ilyen munkaerő-piaci státusz változás viszont történt (történni fog) a kutatásba bevont családoknál.

A jövedelmi helyzet is minden családnál változott, de ez sokkal inkább a munkaerő-piaci státusz változásával van összefüggésben, mint a lakhatási körülmények változásával. Egy családot kivéve, akik egyértelműen több pénzből gazdálkodnak az új lakásba költözésüket követően, mint előtte, amikor is ők fizették másik két család rezsijét is, akikkel egy háztartásban laktak. Azt viszont minden család egybehangzóan megerősítette, hogy nem jelent nekik jelentős anyagi terhet a korábbtól sokkal komfortosabb lakás fenntartása, és azok a jobb lakás- és életkörülmények, amiket az új lakások biztosítanak, megérik azt a többletköltséget, amely összeget elmondásuk szerint korábban is felélték úgy, hogy nem érezték annak ennyire erősen az életükre gyakorolt pozitív hatásait. Az átköltözés és a jobb lakhatási körülmények emellett a családok többségénél megeremttették annak motivációját, hogy továbblépjenek és saját maguk megeremtsék azokat a lakhatási feltételeket, amiben az átköltözést követően élhetnek. Megkezdték az ehhez szükséges saját erőforrásaik és kompetenciáik felmérését és összesítését, valamint a hiányzó erőforrások felmérését és annak módját, hogy ahhoz hogyan juthatnak hozzá. Ezzel együtt tudják azt is, hogy nekik mit kell tenni és biztosítani, hogy elérjék a megfogalmazott célt és ezzel egy jelentős változást hozzanak a saját életükbe.

A kutatásban vizsgált dimenziók eredményei alapján megállapítható, hogy a szegregátumból történő kiköltözés összességében pozitívan befolyásolta a lakhatási mobilitással érintett családok életmódját, hiszen a projekt által biztosított átköltözés lehetősége jótékonyan hatott az átköltöző családok mentális és fizikai egészségére, a családon belüli érzelmi dinamikára, a gyermekek viselkedésére, fejlődésére, iskolai/óvodai előmenetelére. Bizonyos esetekben áttételesen támogatta az aktív korúak munkaerő-piaci státuszának javulását, és a tanulási motivációt. A jövedelmi helyzet változásával nem áll szoros összefüggésben, de nem hatott rá negatívan.

Fontos azonban azt is megjegyezni, hogy a vizsgált településen, ahogy azt korábban is jeleztük, a lakhatási mobilitás egy folyamatos és erős jelenléti szociális munkával volt támogatva az előkészítéstől a megvalósuláson át az

után-gondozásig. A soft elemek és a mindennapos intenzív szociális munka egyaránt hozzájárult a bevont célcsoporttagok szemléletváltásához, motiválásához, tudatosságához, attitűdjének változásához, és támogatta annak a fejlődésnek a lehetőségét, amit a kiköltözés biztosított az érintett családoknak. Ugyanakkor a projekt befejezésével – elsősorban további forrás hiányában – a szociális munka már nem volt biztosítható. Ez magában hordozza annak veszélyét, hogy az elért eredményekben visszaesés történik, hiszen nem lesznek ott a hátrányos helyzetű, de fejlesztésben résztvevő, vagy azon átesett emberek mellett azok a szakemberek, akik addig nap, mint nap segítettek, támogatták őket a felmerülő problémáik megoldásában és munkájukkal folyamatos attitűdformálást, motivációt biztosítottak a célcsoportnak. Bár a kialakított szociális bérlakások fenntartási kötelezettsége öt év, a kiköltözők és a többi bevont után követését csak fél évig várja el a felhívás. Hogy ennek milyen hatása lesz az eredményekre, azt később lehet igazán felmérni. Az ugyanakkor egyértelműen kijelenthető, hogy megfelelő szociális munka nélkül a projektet nem lehet jól előkészíteni és kivitelezni, mert ha ez hiányzik, fennállhat a veszélye annak, hogy a bevont célcsoporttag nem lesz motivált, nem értékeli, lelakja a lakást, adósságot halmoz fel, nem fog erőfeszítéseket tenni a továbblépésért stb. Vagyis az a szakpolitikai „hipotézis” miszerint a lakhatási mobilitás egyfajta katalizátora lehet a társadalmi felzárkózásnak, csak akkor teljes, ha mindehhez megfelelően szervezett támogatói rendszer is kapcsolódik, mert csak önmagában ez a tevékenység nem feltétlenül elegendő a kívánt hatások és azokon keresztül a megfogalmazott célok eléréséhez.

Felhasznált irodalom

1. Átol Dorottya; Bozsik Barbara; Kováts Bence; Kőszeghy Lea (2017): Éves jelentés a lakhatási szegénységről 2016. Habitat for Humanity
2. Babusik Ferenc (2004): Állapot-, mód és okhatározók. A romák egészségügyi állapota és az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférése I. Beszélő, (2004)10. 84-93.
3. Balogh Erzsébet (2019): Iskolázottsági helyzetkép – Nyíregyházán telepi körülmények között élők körében. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2019(29). 55-69.
4. Bank Klára; Rudl József; Tésits Róbert (2003): Some Features of the Human Sphere in South Transdanubia. *Geografski Vestnik*, 75(1). 73-83.
5. Bernát Anikó (2014): Leszakadóban: a romák társadalmi helyzete a mai Magyarországon. *Társadalmi riport*, 2014(1). 246-264.
6. Dajnoki Krisztina; Balázs-Földi Emese (2016): Diszkrimináció a munkaerőpiacon. *Közép-Európai Közlemények*, 9(3). 150-165.
7. Domokos Veronika; Herczeg Béla (2010): Terra Incognita: magyarországi szegény-és cigánytelepek felmérése –első eredmények. *Szociológiai Szemle* (3). 82-99.
8. Farkas Zsuzsanna (2014): Közösségfejlesztés mint a cigánytelepek, cigány közösségek integrációs lehetősége. *Párbeszéd: Szociális munka folyóirat*, 2014(1-2).
9. Fábián Gergely (2022): Jövedelmi helyzet, jövedelmi viszonyok és jövedelmi egyenlőtlenségek a telepi lakosok körében. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2022(34). 63-75.
10. Fábián Gergely; Takács Péter (2019): Jövedelmi helyzet, jövedelmi viszonyok a telepi lakosok körében. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2019(29). 45-54.
11. Galasi Péter; Sík Endre (1979): A szegmentált munkaerőpiac elmélete. *Közgazdasági Szemle*, (12). 1487-1500.
12. Hajdu Gábor (2018): A kvantitatív és a kvalitatív társadalomtudományi kutatás módszerei – dióhéjban. *Kúria*, 2018(2). 1-5.
13. Hegedüs József; Horváth Vera (2013): Éves jelentés a lakhatási szegénységről 2012. Habitat for Humanity
14. Helyi Esélyegyenlőségi Program 2013-2018. 2017. évi felülvizsgálat.

15. Hischer Rezső (1990): A settlement szociális munkája. Esély: társadalom- és szociálpolitikai folyóirat, 1990(3). 71-73.
16. Jávorné Erdei Renáta; Takács Péter (2019): A Huszár-és Keleti lakótelepeken élők egészségi állapota Nyíregyházán – életminőségre gyakorolt hatások. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2019(29). 70-83.
17. Kertesi Gábor (2000): A cigány foglalkoztatás leépülése és szerkezeti átalakulása 1984 és 1994 között. *Közgazdasági szemle*, (5). 406-443.
18. Kertesi Gábor (2005): Cigány foglalkoztatás és munkanélküliség a rendszerváltás előtt és után. In: Kertesi Gábor: *A társadalom peremén*. Budapest, Osiris. 101-134.
19. *Közösségi Beavatkozás Terv*.
20. Ladányi János (2005): Szociális és etnikai konfliktusok: tanulmányok a piacgazdasági átmenet időszakából (1987-2005). Új Mandátum Könyvkiadó.
21. *Lakhatási Beavatkozási Terv*.
22. Libicki Éva; R. Fedor Anita (2022): A telepi körülmények között élők egészségi állapotának és egészségműveltségének jellemzői. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2022(34). 138-162.
23. Liskó Ilona (2002): A cigány tanulók oktatási esélyei. *Educatio*, 2002(1). 49-62.
24. Móre Marianna; Stomp Ágnes; R. Fedor Anita (2022): Oktatási helyzetkép telepszerű körülmények között élő roma lakosokról. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2022(34). 112-137.
25. Öry Mária (2005): Hátrányos helyzetű csoportok helyzete a munkaerőpiacon. Budapest, Nemzeti Felnőttképzési Intézet.
26. Puskás Éva; Kormos-Krakkó Ágnes; Csieklinszki Zsanett; Nagy Beáta Magda (2020): A lakhatási körülmények hatása a mentális egészségre. *Egészségfejlesztés*, 2020(2). 43-53.
27. R. Fedor Anita; Balla Petra (2019): Foglalkoztatási helyzetkép a telepi körülmények között élő nyíregyházi romák körében. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2019(29). 32-44.
28. R. Fedor Anita; Lácza Magdolna (2021): Határmentiség – hátrányos helyzet – munkaerőpiaci bizonytalanság. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2021(33). 44-62.

29. R. Fedor Anita (2021): Regional characteristics of the precariat on the labour market. Debrecen, Debrecen University Press.
30. R. Fedor Anita; Zakor-Broda Rita; V. Balla Petra (2022): Roma foglalkoztatás – hátrányos helyzet – munkaerőpiaci bizonytalanság. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2022(34). 90-111.
31. Standing, G. (2012): Prekariátus: lakosokból állampolgárok?. *Fordulat*, 19(3). 22–50.
32. Szoboszlai Katalin (2019): Lakhatási helyzetkép a telepeken. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2019(29). 19-31.
33. Szoboszlai Katalin (2022): Lakáshelyzet egy szegregátumban. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2022(34). 76-89.
34. Települési szociális bérlakás pályázat.